

МАКС ФРИШ ДОН ЖУАН

Превод от немски: Венцеслав Константинов, 1979

chitanka.info

Дон Жуан, както всеки литературен герой, има свой кръг от сродни по дух образи. И колкото и да се различават от него Икар или Фауст, те все пак са му по-близки от Казанова. Тъй че не е необходимо актьорът да си напруга ума как да замае главите на дамите в партера. Дон Жуановата слава на прелъстител (която го преследва постоянно, без сам той да се идентифицира с нея) е едно недоразумение от страна на дамите. Той е интелектуалец, макар че е физически добре сложен и няма нищо общо с очилатия кабинетен учен. Онова, което го прави неотразим за дамите на Севиля, е преди всичко неговата духовност, неговото домогване до една мъжка духовност. Тя се възприема като оскърбление, понеже е насочена не към жената, а към съвсем други цели и поначало определя на жената само епизодична роля — с всеизвестния резултат, че този епизод поглъща целия живот на Дон Жуан.

Той е интелектуалец в следния смисъл:

„Другият живее в света на нещата, които завинаги остават такива, каквито изглеждат, че са. Той нито за миг не се усъмнява в тях. Те не го слисват и не накърняват самообладанието му... Светът, който интелектуалецът заварва, му изглежда, че съществува само за да бъде подложен на съмнение. Нещата сами по себе си не го удовлетворяват. Той ги превръща в проблем. А това е най-ярката отличителна черта на любовта. Оттук следва, че нещата съществуват само доколкото съществуват за интелектуалеца. За това понякога се досеща жената...“

Ортега-и-Гасет, „Интелектуалецът и другият“

Дон Жуан е красив в своята неустрашимост пред житейските изпитания. Той съвсем не е наконтен хубавец. Нито пък Херкулес. Той е строен като тореадор, почти хлапак. Подобно на тореадор се сражава с бика, но сам той не е бик. Ръцете му са нервни — изящни, но не изнежени. Постоянно се налага въпросът: мъж ли е той? Той би могъл да бъде танцьор. Неговата мъжественост се движи близо до границата

с женствеността. За него тя не е нещо самопонятно, а е по-скоро някакво скъпоценно притежание, което няма защо да се замества например с войнишка поза. Но Дон Жуан трябва постоянно да защитава своята мъжественост, понеже тя е застрашена. Лицето му — какъвто и вид да има — се отличава с будния поглед на човек, над когото е надвиснала опасност.

Такива хора са склонни към радикализъм.

Що се отнася до неверността — най-популярния недостатък на всеки Дон Жуан, — това означава следното: не заради новата страст той изоставя предишната; отблъсква го всичко, което не отговаря на истината. Той изоставя всяка жена не от любов към следващата, а от любов към нещо по-възвишено от жената — например геометрията. Неговата невярност произлиза не от някакъв прекалено мощен нагон, а от страха да не се самоизмами, да не изгуби себе си — това е будният страх от женственото у самия него.

Дон Жуан несъмнено е Нарцис. Всъщност той обича само себе си. Легендарното число на неговите любовници (1003) не действа отблъскващо само защото предизвиква смях, а буди смях, понеже се пресмята нещо там, където същността съвсем не е в бройката. Преведено в думи, това ще рече: Дон Жуан остава винаги сам.

Тъй че той не познава любовта.

Любовта, която Дон Жуан изживява, крие в себе си нещо зловещо-отвратително — напомня влажно тропическо слънце над вонящо от разложения блато, напомня някаква внушаваща ужас лепкава тишина, сред която се извършва убийствено, самоизяждащо се размножение, напомня джунгла от пълзящи и виещи се растения, дето не може да се премине без гола шпага и човек се бои да остане за дълго.

Дон Жуан е сам и сред мъжете. В живота му винаги ще се намери някой Каталинон, Сганарел или Лепорело, но не и Хорацио. Загубил веднъж приятеля си от младини — привързан по братски още от детските игри, — Дон Жуан не намира ново приятелство. Мъжете го отбягват. Дон Жуан е необщителен, понеже сред мъже изглежда сам на себе си женствен.

Това може да се представи така:

Както повечето от нас, възпитани от поезията, младият Дон Жуан е убеден, че любовта, която ще го споходи в някой слънчев ден, ще бъде отправена непременно към една-единствена жена, да речем към доня Ана, която е пробудила у него тази любов. Но още в самото начало той предугажда каква огромна роля играе тук родовият нагон, а когато от собствен опит узнава колко леснозаменим е обектът на младежките му възжелания, той, още юноша, в когото вече се разбужда личността, се усеща дълбоко в себе си уплашен и смутен. Струва му се, че е само един къс природа, сляп и жалък, че Небето му се подиграва заради стремежа му към духовност. Тази травма поражда у него неукротимата потребност да осмее Небето, да го предизвика на двубой чрез присмех и злодеяния, а това ще рече, че все пак Дои Жуан приема съществуването на Небе. Нихилист ли е той?

В едно общество, задоволяващо се с посредствени лъжи, (поне в наши дни), нихилист бива наричан всеки, който се стреми към истината.

Неговият присмех е само по-срамежлива форма на меланхолия, която освен Небето не засяга никого друго.

Важна ми изглежда именно тази срамежливост. Дон Жуан е нагъл, но не без чувство за срам. В мъжка компания той би бил навярно единственият, който няма да се разсмее на мръсен виц, който не е в състояние да се разсмее. Неговата срамежливост е скрита, външно тя не се проявява. Това не е превзетост, а чувствителност — качество, към което се прибавя най-често и артистичност — потребността да се преобразява, да театралничи до самоотречение. „Дон Жуан“ — това е ролята, която играе.

„Севилският измамник и Каменният гост“ е първото драматично пресъздаване на Дон Жуан. Пиесата — публикувана през 1630 година и приписвана, изглежда неоснователно, на прославения Тирсо де Молина — започва със сцена, която съвсем набързо представя Дон Жуан: не в развитие, а какъвто е и какъвто остава до момента, в който го поглъща адът. Все по същия начин — без подготовка и без всякакво развитие — го виждаме и в по-късните разработки на сюжета: Дон

Жуан се появява внезапно, като метеор. Възниква въпросът дали е възможно да се представи Дон Жуан в развитие: струва ми се, че подобен опит би сполучил само за сметка на образа — това вече няма да бъде истински Дон Жуан, а човек, който (по едни или други причини) влиза в ролята на Дон Жуан.

Следователно ще имаме един измислен Дон Жуан!

В такъв случай негов медиум ще бъде не музиката — според Киркегор^[1] единствено възможното художествено средство за изобразяване на същинския Дон Жуан, — а театърът, за който е характерно, че маска и същност не са тъждествени. От това произлизат обърквания и припознавания, както в старите испански комедии на „плаща и шпагата“ и както във всички житейски случаи, където човек не се покрива с представите си и търси себе си.

Защо Дон Жуан се представя винаги като авантюрист? Той води живот, какъвто не може да си позволи никой друг на света — живота на sameц. Поради това той неизбежно остава в дълг към творението. Неговият финансов банкрут, на който особено набляга Молиер, е символ на друг, тотален банкрут. Без жената, чиито претенции той не желае да признае, сам не би съществувал. Като паразит сред мирозданието (Дон Жуан е винаги бездетен), той рано или късно се изправя пред избора: смърт или капитулация, трагедия или комедия. Съществуването на Дон Жуан остава винаги невъзможно, дори и обществото, в което живее, да е съвсем незначително...

Дон Жуан не е революционер. Неговият враг е самото мироздание.

Дон Жуан е испанец, тоест анархист.

Мисля, че Дон Жуан ще си остане бездетен, дори и да имаше 1003 деца! За него те няма да съществуват — той ще бъде винаги сам. В мига, в който стане баща — в който приеме да бъде баща, — той вече не ще бъде Дон Жуан. Това ще означава неговата капитулация, първата му стъпка към зрелостта.

Защо не съществува стар Дон Жуан?

В интелектуално отношение Дон Жуан е злодейски самомнителен в стремежа си да се осъществи сам, като мъж без жена. По отношение на творението интелектът му остава по момчешки недоразвит — затова завесата трябва да падне, преди Дон Жуан да е навършил трийсет и пет години. Иначе пред очите си ще видим как той се превръща в жалък шут тъкмо поради това, че е човек на духа.

(Казанова може да остарее!)

Испанското в Дон Жуан... Това може да се пренебрегне, но опитайте да напъхате Дон Жуан в друг национален костюм, например немски, англосаксонски или славянски, и веднага ще стане ясно — независимо от по-широкото тълкуване на образа, — че Дон Жуан винаги е бил и ще си остане творение на испанския дух. Испанецът (поне такива са впечатленията ми от едно кратко пътуване в тази страна) не познава никакво „може би“, никакво „и така, и иначе“, а единствено „да“ или „не“. Също така той познава само два вида вино — червено или бяло! Нюансите са му чужди. В това има нещо величествено, проникнало чак до всекидневния бит. На испанеца са му чужди колебанието, смесването на нещата, посредничеството, но също и богатството на отсенките. Чужди са му и психическата уравновесеност, душевният уют, а също, пак в този смисъл, състраданието — както малкото, така и голямото, — иска ми се дори да кажа: чужда му е хуманната любов. Когато испанецът каже: „Обичам те!“, това означава: „Желая те!“ А смелостта му — каквато безсъмнено притежава и Дон Жуан — ни изглежда често като поза, от която черпи сили самотният фаталист под пустинната синева на испанското небе: живот или смърт, има ли значение! Също в техните танци има нещо дръзко, високомерно, предизвикателно. Настроението се отхвърля като нещо недостойно, стъпква се в праха — жестоко, направо презрително. А колкото и страст да е вложена в техния танц, той никога не завършва с опиянение, с блажено душевно отпускане, тъкмо обратното — с тържество над опиянението, с внезапна поза на абсолютно самообладание. И на гордост, разбира се. При това в гордостта винаги има нещо кухо, нещо компенсиращо. Наслада от живота? По-голяма е тук насладата от покоряването, това е повече испанско. Сребристобелият тореадор, изправен срещу черния бик, човекът, който с оръжието на духа влиза в смъртоносна схватка — това е то Дон Жуан. В последна сметка и за тореадора главното не е да

съхрани живота си. Победата му не се изразява в това. Прави го победител грацията, геометричната точност на неговите движения, танцовите стъпки — всичко това той противопоставя на могъщия бик. Тъкмо тази победа на артистичния дух изпълва арената с възторг. Черният звяр, срещу който застава Дон Жуан, е инстинктивната сила на пола, която обаче за разлика от тореадора той не може да убие, без да унищожи сам себе си. В това се състои разликата между арена и живот, между игра и битие... Най-доброто въведение към Дон Жуан — като изключим Киркегор — си остава посещението на испанска корида.

Дон Жуан, който не убива, е немислим, дори в рамките на една комедия. Смъртоносното му е така присъщо, както детето на жената. Учудващото е, че сме склонни да не го виним и за убийствата му, за тях му държим по-малко сметка, отколкото на един генерал. А съвсем недребните му престъпления, за които би трябвало да го осъди всеки почтен съд (следователно и почитаемата публика), някак се изплъзват от нашето възмущение. Едва ли можем да си представим един Дон Жуан, който завършва дните си в затвора! Негов затвор е светът; или казано по друг начин: Дон Жуан ни е интересен само доколкото е в състояние да се измъкне от нашия упрек — като метеор, като сгромолясване мимо волята му, като сблъсък, чиито гибелни последици показват колко сме далеч от рая.

Ако живееше в наши дни, Дон Жуан (какъвто аз си го представям) би се занимавал навярно с ядрена физика: за да познае истината. Ала конфликтът му с женското начало, тоест с безусловния стремеж да се съхрани животът, би останал същият. И като атомен физик той рано или късно ще се изправи пред избора: смърт или капитулация — капитулация на онзи мъжки дух, който, останал самовластен, очевидно е готов да взриви мирозданието, щом придобие техническата възможност за това.

Зад всеки Дон Жуан дебне скуката, макар и прикрита умело от безразсъдна смелост. Това е скука, изпълнена не с прозевки, а с лудории — скука на духа, който жадува абсолютното, но се е убедил, че никога не ще може да го постигне. Накратко, това е великата скука

на меланхолията, горестта на едно сърце, в което отмират желанията, тъй че единственото, което му остава, е остроумието. Един Дон Жуан без остроумие би се обесил.

Романо Гуардини^[2] за меланхолията:

„Меланхоликът жадува да срещне абсолютното, но във вид на любов и красота... Това е жажда за същото, което Платон нарича същинска цел на ероса, жажда за най-висшето благо, което е едновременно и същинска действителност — непреходна и безгранична... Този копнеж по абсолютното е свързан при меланхолика със съзнанието за неговата непостижимост... Меланхолията — това е болката от раждането на вечното в човека.“

(Красота: чистота, яснота, прозрачност. Това има предвид Дон Жуан, когато говори за геометрия и, естествено, той има предвид все още въобразимата геометрия.)

Абсолютното... Едва ли може да се очаква от един съвременен драмописец да го вложи в образа на Каменния гост. Но какво да правим с това призрачно-зловещо плашило? Дон Жуан е немислим без него — без тази заемка от всевъзможни легенди, антични и бретонски. А само с пародия няма да превъзмогнем това наследство. Пародията предполага, че зрителят дълбоко в сърцето си все още вярва в историята, която се пародира. Но кой от нашите зрители вярва, че обруганите покойници действително могат да възкръснат и да седнат на трапезата ни? Тогава в нашите парламенти и на конференциите, където се взимат решения за война и по други насъщни въпроси, би трябвало да гъмжи от скелети, а пък потъващите люкове (които би трябвало да се монтират, ако все още хранехме подобна надежда) щяха да са претъпкани от министри, директори, генерали, банкери, дипломати, журналисти...

Не, в това вече не вярваме.

Едничкото, което ни остава, е поезията и в този смисъл класическата легенда за сгромолясването на богохулника в пъкъла ще продължи да живее. Отчаян от невъзможността на своето съществуване, при което тя се проявява не като метафизична гръмотевична буря, а като обикновена скука, сега вече самият Дон Жуан инсценира легендата за низвергването си в ада. Наистина той я показва като опера, като измама, чрез която иска да се спаси; представя я като изкуство, което само приема вид на нещо абсолютно; превръща

я в поезия... Ала в последна сметка се оказва, че тази легенда, с която той се надсмива над целия свят, е всъщност само външен, зрим израз на неговия действителен, вътрешен и иначе невидим, на неговия безизходно истински край.

1953

---

[1] Има се предвид етюдът на Киркегор за Дон Жуан в книгата му „Или — или“. — Б.пр. ↑

[2] Романо Гуардини (1885–1968) — италиански теолог и религиозен философ, ръководил катедра по философия в Мюнхен. — Б.пр. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.